

TRADUCERI

TREI DISCURSURI DESPRE CONDIȚIA OAMENILOR DE RANG ÎNALT

BLAISE PASCAL

Discursurile pedagogice care urmează au fost inserate de către un anume Pierre Nicole (moralist și teolog jansenist) în tratatul său intitulat *De l'éducation du prince* (apărut în anul 1670, la Paris, sub pseudonimul „sieur de Chanteresse”), la opt ani de la moartea lui Pascal.

Niciun document nu confirmă afirmațiile lui Pierre Nicole din prefața mai sus menționatului tratat conform cărora aceste discursuri au fost rostite de către Pascal în beneficiul unui „vlăstar de neam ales” și transcrise ulterior, cu o „savantă acuratețe”, de către un martor de „suficientă încredere”. Opinia unanimă, însă, de la Saint Simon însuși (care ne dezvăluie până și numele progenerii de viță pentru care au fost alcătuite discursurile: Charles Honoré de Chevreuse) și până la Léon Brunschvicg, autorul ediției de referință a arhivelor manuscrise Pascal (*Œuvres complètes de Blaise Pascal publiées suivant l'ordre chronologique*, Librairie Hachette, 1904), este că aceste texte se situează în strânsă legătură cu fragmentele din *Pensées* care tratează tema justiției și, prin urmare, că autenticitatea, conținutul și stilul lor nu pot face obiectul unei pastişe decât dacă pastişorul ar fi fost un filosof care ar fi gândit și scris... aidoma lui Pascal.

Din prima ediție a fragmentelor lui Pascal (ediția Port-Royal, alcătuită de Roannez, Nicole și Arnauld în 1670) au fost excluse textele cu explicit caracter politic (mai cu seamă fragmentele referitoare la problema autorității și a legitimității), ceea ce hrănește supoziția cenzurii janseniste și a existenței (la vremea respectivă) a unor manuscrise pascalene de această factură considerate astăzi ca fiind pierdute. Se presupune, așadar, că cele *Trei discursuri despre condiția oamenilor de rang înalt* se situează în continuitatea unor texte ținute la vremea respectivă în rezervă, din cauza pronunțatului lor caracter politic, și, deci, că nu sunt o manifestare izolată în gândirea lui Pascal. Studiate în liceele și în facultățile din Franța, aceste discursuri (subiect de bacalaureat și chiar de doctorat) fac parte din patrimoniul educativ pe care se întemeiază spiritul filosofic republican francez.

Prima ediție a scrierilor lui Pascal în care apar cele trei discursuri este cea din 1779: *Oeuvres de Blaise Pascal* (chez Detune, libraire, à La Haye), ediție alcătuită de abatele Ch. Bossut, în 5 volume. Discursurile apar în volumul 3, „Ouvrages attribuées à Pascal”, după cum figurează această informație în nota detaliată cu privire la edițiile operelor complete ale lui Pascal, care sunt indexate și pot fi consultate pe site-ul Gallica al Bibliotecii Naționale a Franței.

Traducerea prezentă a discursurilor a fost făcută după ediția *Pensées sur la justice et quelques autres sujets* (édition Brunschvicg, articles I–VII) – *Trois discours sur la condition des Grands* (Introduction, dossier, bibliographie, chronologie, table de concordance, glossaire et index par Marc Escola) – text conform ediției originale din 1670 (Flammarion, 2011). Textul celor *Trei discursuri*... este și el conform ediției din 1779.

Primul discurs

Ca să vă cunoașteți cu adevărat condiția, analizați-o în tabloul care urmează: „Un om este aruncat de furtună pe o insulă necunoscută, ai cărei locuitori se căzneau de ceva timp să-și găsească regele, care dispăruse. Omul nostru, semănând bine la trup și la chip cu regele lor, este luat drept acela și considerat ca atare de poporul respectiv. La început, omul nu a știut ce să creadă, însă până la urmă s-a hotărât să se lase în voia sorții, care părea că îi surăde. A primit toate onorurile care i s-au adus și a acceptat să fie luat drept rege. Cum însă nu-și putea uita starea în care venise pe lume, se tot gândea la favorurile care i se aduceau, la faptul că nu era regele pe care oamenii din insulă îl căutau și că regatul acela nu îi aparținea. În felul acesta, faptele și trăirile lui trădau două moduri de a gândi: un mod de a gândi și de a făptui ca rege și un altul prin care își mărturisea veritabila condiție, faptul că numai întâmplarea îl așezase în postura în care se găsea. Acest din urmă fel de a gândi îl păstra pentru el, lăsând să se vadă numai cele ce țineau de primul mod de a gândi. Poporului i se adresa gândind ca un rege, iar cu el însuși stătea de vorbă știind cine este și de unde vine.”

Să nu vă închipuiți că bogățiile peste care v-ați văzut stăpâni le aveți [într-un mod] mai puțin întâmplător decât felul în care omul acela s-a văzut dintr-o dată rege. Cu de la voi putere nu aveți niciun drept asupra lor, ca și omul acela; v-ați trezit fiu de duce așa cum ați venit pe lume, dintr-o nesfârșită întâmplare. Nașterea voastră a depins de o căsătorie sau, mai bine zis, de toate căsătoriile celor din care vă trageți. Căsătoriile acestea, însă, de ce anume depind? De o vizită făcută în urma unei întâlniri, de o conversație lipsită de importanță, de mii de alte împrejurări neprevăzute.

Ziceți că bogățiile pe care le aveți vă vin de la strămoșii voștri; dar strămoșii voștri nu le-au dobândit și le-au păstrat printr-un joc fără sfârșit al hazardului? O mie de alții ca ei, și la fel de descurcăreți, fie nu au putut să facă averi, fie și le-au risipit. Vă închipuiți oare că toate aceste bunuri v-au fost lăsate vouă de către strămoșii voștri ca și cum ar fi fost ceva firesc? Nimic mai neadevărat. Ordinea lucrurilor [în care trăim] nu se fundamentează decât pe vrerea celor care fac legile, în numele intereselor lor solide, dintre care, însă, niciunul nu scoboară din cine știe ce drept natural ați avea voi asupra tuturor acestor lucruri. Dacă li s-ar fi năzărit să dispună ca toate bunurile acestea să revină în posesia republicii, după moartea celor care au fost stăpâni peste ele o viață întreagă, nu ați avea motive să tăgăduiți lucrul acesta.

Orice fel de titlu, deci, prin care vă aflați în posesia averii voastre nu este un titlu [dat] prin firea lucrurilor, este stabilit de oameni. Dacă altfel și-ar fi închipuit lucrurile cei ce fac legile, astăzi ați fi fost săraci – și numai hazardul a făcut să vă nașteți în această fantezie a unor legi favorabile vouă, care vă fac stăpâni pe averile voastre.

Eu nu vreau să spun că bogățiile voastre nu vă aparțin în mod legitim ori că i-ar fi îngăduit vreunui străin să vă lase fără ele, pentru că Dumnezeu, stăpân peste toate, a încuviințat ca obștea să dea legi pentru ca toți să se bucure de cele ce sunt; iar legile acestea odată stabilite, este o nedreptate să fie încălcate. Iată ce vă deosebește, oarecum, pe voi de omul acela, care nu s-ar zice că era stăpân peste împărăția lui decât prin greșeala poporului, fiindcă Dumnezeu nu ar fi îngăduit lucrul acesta și l-ar fi obligat să renunțe, pe când vouă vă îngăduie să fiți stăpâni peste averile voastre. Dar ceea ce aveți voi în comun cu omul acela este faptul că dreptul pe care îl aveți asupra

bunurilor voastre, cum nici omul acela nu are vreun drept asupra împărăției lui, nu se fundamentează pe cine știe ce virtute sau pe vreun merit care să vă facă demni de averile voastre. Sufletului și trupului vostru nu le pasă că sunteți marinar sau duce, căci nu există vreun dat al naturii care să le destineze marinăriei sau aristocrației.

Ce decurge din toate acestea? Decurge că, aidoma omului despre care am vorbit mai înainte, trebuie să aveți două feluri de a gândi; așadar că, purtându-vă cu cei din jur după rangul vostru, trebuie să recunoașteți, printr-un fel de a gândi ascuns și mai aproape de adevăr, că nu aveți nimic de la natură care să vă situeze deasupra lor. Dacă felul vostru de a gândi în public vă ridică deasupra oamenilor de rând, celălalt mod de a gândi să vă coboare și să vă facă egali cu ceilalți oameni, căci așa vă e datul de la natură.

Poporul, care vă admiră, poate că nu cunoaște secretul acesta și crede că faptul de a fi nobil ține de o excepție reală, considerând, de aceea, că oamenii de rang înalt sunt de la natură alcătuiți altfel decât ceilalți oameni. Vă rog să nu le arătați că felul ăsta de a gândi e greșit, dar nici să nu abuzați cu insolență de educația voastră, și mai cu seamă nu vă mințiți pe voi înșivă crezând că făptura voastră are în ea ceva mai presus de a celorlalți.

Ce ați spune despre omul acela pe care, din greșeală, poporul l-a făcut rege, dacă ar uita pe de-a-ntregul cine este și de unde vine, închipuindu-și că împărăția aceea i se cuvenea, că o merita și că îi aparținea de drept? Ați fi plini de uimire față de prostia și față de nebunia lui. Dar sunt oare mai puțin proști sau nebuni cei de rang înalt, care își duc viața într-o astfel de uitare a ceea ce sunt ei de la natură?

Cât de important este avertismentul acesta... Fiindcă toată orbirea înverșunată, violența și vanitatea oamenilor de rang înalt vin din faptul că nu știu ce sunt. Căci greu le-ar fi celor ce s-ar privi lăuntric pe sine ca fiind egali tuturor oamenilor – dacă ar fi cu adevărat convinși că nimic din făptura lor nu ar merita avantajele lăsate lor, și nu altora, de Dumnezeu –, să își trateze cu insolență semenii. Dar [ca să nu știi ce ești] trebuie să uiți de tine însuși și să crezi că ceva excepțional din tine te situează deasupra celorlalți. Iată în ce constă iluzia pe care încerc să v-o deslușesc.

Al doilea discurs

Este bine să știți ce anume vi se datorează, ca să nu pretindeți de la oameni ceea ce nu vi se cuvine, altminteri ar fi o nedreptate evidentă; dar nedreptatea este un lucru obișnuit între oamenii de rangul vostru, care ignoră natura acestei nedreptăți.

Există pe lume două feluri de a fi mare, căci există mărirea hotărâtă de oameni și există măreția firii. Măririle hotărâte de oameni depind de vrerea oamenilor, care au crezut pe bună dreptate că trebuie să onoreze și să respecte un anumit statut, cum ar fi demnitățile și ceea ce ține de nobilime. Într-o țară sunt cinstiți nobilii, în alta oamenii de rând, oamenii în vârstă sau tinerii. Înainte să se stabilească lucrurile astfel, faptul acesta nu avea nicio importanță; ulterior, însă, această ordine și-a căpătat îndreptățirea, și ar fi nedrept să o tulburăm.

Măreția firii nu depinde de fantezia oamenilor, pentru că se leagă de însușirile reale și efective ale sufletului și ale trupului, care îl fac pe acela care le poartă să fie mai respectat [decât ceilalți], de pildă cunoașterea, spiritul luminat, virtutea, sănătatea, forța.

Datori suntem și măririlor omenești și măreției din fire, dar cum, prin natura lor, ele sunt diferite, și respectul pe care li-l datorăm este de mai multe feluri. Măririlor omenești trebuie să le purtăm respectul oficial, să le acordăm, adică, ceremonialul convențional, însoțit, după cum totuși se cuvine, de acceptarea lăuntrică a îndreptării ordinii acesteia; însă convențiile ceremoniale nu ne poartă către aflarea în cei pe care îi preamărim astfel a cine știe cărei virtuți care să ne împingă să îi onorăm. Dinaintea regelui trebuie să ne punem în genunchi, în camera prințului trebuie să stăm în picioare. E o prostie și o josnicie să le refuzi această obligație.

Cu respectul firesc și prețuirea care îl însoțește nu îi suntem datori însă decât măreției firii, iar deprinderilor potrivnice acestei măreții trebuie să le opunem disprețul și lehamitea. Nu sunt obligat să te prețuiesc pentru că ai rang de duce, dar sunt obligat să mă înclin dinainte-ți. Dacă ești duce și în același timp un om de bine, mă voi purta după cum se cuvine și față de titlul pe care îl ai și față de însușirile tale. Nu mă voi da în lături, așadar, nici de la respectul oficial pe care îl datorez rangului, nici de la stima pe care o merită omul de bine. Dacă însă, duce fiind, nu ești și om de bine, tot îți voi acorda însemnătatea care ți se cuvine, fiindcă, deși îți port respectul oficial pe care oamenii l-au hotărât scoborâtorilor de viță, nu voi ezita să am față de tine disprețul intim pe care îl merită josnicia de care dai dovadă.

Iată în ce constă justețea acestor îndatoriri. Căci nedrept e să porți un respect firesc măririlor hotărâte de oameni și la fel [de nedrept] să pretinzi respectul oficial în ceea ce privește măreția firii. M. N. este un geometru mai bun decât mine și, în calitatea lui de geometru, el vrea să treacă drept un om mai însemnat decât mine; îi voi spune însă că nu înțelege nimic [din toate astea]. Geometria este a măreției firii și cere privilegiul prețuirii, dar oamenii nu îi acordă favoarea respectului oficial. Voi fi, deci, un om mai însemnat decât el, dar îi voi purta, în calitate de geometru, o stimă pe care mie însumi nu mi-o port. În același fel, dacă ești nemulțumit că stau în fața ta doar cu capul descoperit, duce și pair al Franței fiind tu, pentru că mai vrei și să îți aduc prețuire, te voi ruga să îmi arăți virtuțile prin care să mă faci să te admir. Dacă ai aceste virtuți, ai toată prețuirea mea, și nedrept ar fi să ți-o refuz; dacă însă nu îmi dovedești că ai aceste virtuți, ar fi nedrept să mi-o pretinzi – și bineînțeles că nu vei avea prețuirea mea, poți să fii tu și cel mai mare prinț de pe pământ.

Al treilea discurs

Vreau, stimate domn, să te fac să-ți cunoști adevărata condiție, căci este ceea ce pe lume oamenii de felul tău ignoră mai mult și mai mult. Ce înseamnă, după părerea ta, să fii om de rang înalt? Înseamnă să fii stăpân peste o mulțime de obiecte după care oamenii se lăcomesc și cu ajutorul cărora îți satisfaci nevoile și [împlinești] dorințele celor din jurul tău. Aceste nevoi și dorințele lor îi fac pe cei de lângă tine să îți stea în preajmă și să ți se supună; dacă nu ar fi aceste nevoi și dorințele lor, nici nu s-ar uita la tine. Ei speră, totuși, ca prin serviciile pe care ți le aduc și prin politețurile lor să obțină de la tine bunurile pe care și le doresc, fiindcă văd ei bine că tu ești cel ce dispune de ele.

Dumnezeu este înconjurat de oameni plini de iubire [*charité*], care cer de la el binefacerile iubirii, care stau în puterea lui. În felul acesta, Dumnezeu este cu adevărat regele iubirii. Și tu ești înconjurat de câțiva oameni peste care domnești în felul tău. Oamenii aceștia sunt însă plini de lăcomie și cer de la tine toate câte sunt ale concupiscentei, pentru că ceea ce îi leagă de tine este patima pentru bunurile lumești. Prin urmare, tu ești, la drept vorbind, un rege al concupiscentei. Regatul tău e strâmt, dar ești egal în toate cu cei mai însemnați regi de pe pământ, căci, asemeni ție, și ei sunt regi ai concupiscentei. Patima pentru bunurile lumești este cea care îi face pe ei puternici, adică faptul de a poseda lucruri ce țin de vrerea lăcomiei omului.

Dar tu, știind cine ești și din ce viță cobori, folosește-te de mijloacele pe care faptul acesta ți le pune la dispoziție, și nu pretinde să domnești altfel decât prin cele ce te-au uns rege. Nici puterea fizică și nici autoritatea firii tale nu îi supun pe cei ce te înconjoară. Nu considera, deci, că îi domini cu de la tine putere, nici nu îi trata cu asprime. Împlinește-le îndreptățitele pofte, îndulcește-le nevoile, găsește-ți plăcerea în a [le] arăta bunătate, fii reazimul lor pe cât se poate și astfel te vei purta ca un adevărat rege al concupiscentei.

Cele ce îți spun nu bat prea departe, [iar] dacă te mulțumești doar cu atât, de bună seamă că te vei pierde, dar măcar te vei pierde cinstit în propriii-ți ochi. Sunt oameni care, prin zgârcenie, prin cruzime, prin desfrâu, prin răutate, prin mânie, prin blasfemii, se osândesc atât de prostește pe ei înșiși... Calea pe care ți-o înfățișez eu fără îndoială că este mai cinstită, căci, într-adevăr, e o nebunie fără margini să te osândești singur. Iată de ce nu trebuie să te mulțumești doar cu atât. Trebuie să disprețuim patima pentru bunurile lumești și regatul ei, trebuie să năzuim la regatul iubirii, în care supușii toți să respire iubirea și să năzuiască numai la binefacerile iubirii. Alți oameni, nu eu, îți vor arăta calea; mie îmi e suficient că te-am îndepărtat de la felul nestăpânit de a-ți duce viața, în care văd că mulți de condiția ta se lasă prinși pentru că nu cunosc rostul adevărat al condiției lor.

(Traducere de Claudiu Soare)